

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора,
Зорочкиної Тетяни Сергіївни
на дисертацію

**Якименко Поліни В'ячеславівни «Теоретичні і методичні засади
формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів»**
на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

З метою здійснення експертизи дисертації Якименко Поліни В'ячеславівни нами було проаналізовано її зміст, реферат й основні наукові праці дисертантки. Узагальнені результати викладено у наступних положеннях.

Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із сучасними науковими дослідженнями. Дисертаційне дослідження Якименко П.В. присвячене актуальній проблемі сучасної педагогічної науки — формуванню педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів. Актуальність дослідження зумовлена реформуванням сучасної освіти, упровадженням Концепції Нової української школи, компетентнісного підходу та зростанням вимог до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Сучасний педагог має бути здатним до творчої, інноваційної та гнучкої професійної діяльності, створення розвивального освітнього середовища й ефективного розв'язання професійних завдань. Особливої значущості проблема розвитку педагогічної творчості набуває в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України, що актуалізує пошук ефективних педагогічних умов її формування у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Слід наголосити, що дисертацію виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень Хмельницького національного університету «Формування особистості як суб'єкта самотворення» (державний реєстраційний номер 0119U103663) та «Психолого-педагогічні засади професійно-особистісного розвитку фахівців в умовах трансформації суспільства» (ДР № 0125U003711). Тема дослідження затверджена на засіданні вченої ради Хмельницького національного університету (протокол № 5 від 28.11.2024 року).

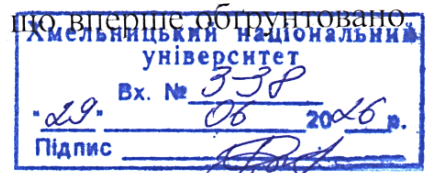
Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Дисертація відзначається достатнім рівнем наукової обґрунтованості та логічною впорядкованістю. Науковий апарат дослідження сформульовано коректно, усі його складові взаємопов'язані та адекватно відображають зміст і спрямованість роботи.

Найбільш суттєві наукові результати, щомістяться в дисертації.

Здобувачкою розроблено систему формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів; виокремлено й обґрунтовано педагогічні умови формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів; розроблено та впроваджено в освітній процес навчально-методичне забезпечення формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів.

Наукова новизна та теоретичне значення результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше обґрунтовано

концепцію формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів, яка охоплює методологічний, теоретичний і технологічний аспекти; розроблено, змодельовано та експериментально перевірено ефективність системи її формування, що включає цільовий, концептуально-теоретичний, змістово-технологічний і діагностично-результативний блоки. Визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування педагогічної творчості, зокрема створення творчого освітнього середовища, інтеграцію творчого компонента у фахову підготовку, використання інноваційних освітніх технологій, а також педагогічну підтримку й наставництво. Удосконалено компонентну структуру, критерії, показники та рівні сформованості педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів, а також змістово-методичні засади її формування. Уточнено зміст основних понять дослідження: «педагогічна творчість учителя початкових класів», «творча педагогічна діяльність», «педагогічна креативність», «формування педагогічної творчості». Подальшого розвитку набули теоретичні засади формування педагогічної творчості, діагностичний інструментарій оцінювання рівнів її сформованості та науково-методичне забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Новизну та вірогідність наукових положень і висновків дисертації П. В. Якименко забезпечено використанням комплексу взаємодоповнювальних теоретичних та емпіричних методів, адекватних меті й завданням дослідження, ґрунтовним міждисциплінарним аналізом науково-педагогічних джерел, нормативно-правової бази та навчально-методичного забезпечення, а також позитивними результатами впровадження матеріалів дослідження у практику закладів вищої освіти України.

Аналіз дисертації засвідчує належний рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність та повноту викладу. Авторкою чітко розкрито структуру й зміст системи формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкової школи.

Аргументованість теоретичних положень і дефініцій підтверджується ґрунтовним аналізом теоретико-методологічних засад дослідження та опрацюванням репрезентативної джерельної бази (520 найменувань, із них 50 — іноземними мовами). Результати дослідження повною мірою апробовано на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, опубліковано у фахових виданнях та впроваджено в освітню практику. **Значення для науки і практики отриманих результатів.** Результати дисертаційного дослідження мають вагоме значення як для розвитку сучасної педагогічної науки, так і для освітньої практики, оскільки спрямовані на розв'язання актуальної проблеми формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів. Практичне значення результатів дослідження полягає у розробленні та впровадженні в освітній процес комплексу навчально-методичного забезпечення формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкової школи. Зокрема, авторкою підготовлено навчально-методичні посібники: «Впровадження інноваційної інтегрованої особистісно орієнтованої технології в ЗДО та ЗЗСО», «Педагогічна творчість учителя початкової школи. Організація самостійної роботи

студентів», «Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до педагогічної творчості»; методичне портфоліо «З любов'ю до дітей: сучасний урок у початковій школі – урок-казка»; методичні рекомендації «Навчально-методичне портфоліо з дидактики (для змішаного навчання)», «Теорія та методика ігрової діяльності в ЗПО (для змішаного навчання)», «Інноваційні технології в освіті», «Наступність у роботі ЗДО та початкової школи».

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Матеріали дослідження, його основні положення та висновки можуть бути використані в організації освітнього процесу закладів вищої освіти, підготовці майбутніх педагогів різних спеціальностей, самоосвітній діяльності здобувачів вищої освіти, а також у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників і неформальній освіті. Важливою перевагою дослідження є широка апробація його результатів та підтвердження ефективності їх упровадження в освітній процес закладів вищої освіти. Так, результати дослідження впроваджено в освітній процес ЗВО України: Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка № 438/01-13 від 07.08.2025), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 297 від 10.07.2025 р.), Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 386/02-13 від 11.07.2025), Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради (довідка № 328 від 11.07.2025), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/22 від 07.08.2025), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 1110 від 26.06.2025), Український державний університет імені Михайла Драгоманова (довідка № 309/2 від 10.06.2025).

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Дисертація П. В. Якименко вирізняється логічною, послідовною та цілісною побудовою. Науковий апарат дослідження (об'єкт, предмет, мета, завдання, гіпотеза, концепція та методи) сформульовано чітко й коректно, що забезпечило обґрунтований вибір стратегії наукового пошуку та ефективних шляхів реалізації поставлених завдань. Раціональна структура роботи дала змогу авторці системно й комплексно розкрити проблему формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкової школи. Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам до наукових праць такого рівня. Структура дисертації є завершеною та логічно вмотивованою. Робота містить анотації українською й англійською мовами, вступ, п'ять розділів із висновками до кожного, загальні висновки, список використаних джерел і 10 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 621 сторінку, із них 394 сторінки основного тексту. Роботу ілюстровано 19 таблицями та 15 рисунками. Використання авторкою широкої джерельної бази, комплексу взаємодоповнювальних теоретичних, емпіричних і статистичних методів забезпечило успішне виконання поставлених дослідницьких завдань та належний методологічний рівень наукової роботи.

У вступі переконливо обґрунтовано актуальність теми, визначено зв'язок дослідження з науковими програмами, чітко сформульовано науковий апарат, розкрито провідну ідею, концепцію та гіпотезу дослідження, охарактеризовано методи наукового пошуку, висвітлено наукову новизну, теоретичне й практичне

значення одержаних результатів, особистий внесок дисертантки, наведено відомості про апробацію та впровадження результатів, а також подано інформацію про структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі – «Теоретичні засади формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів» авторкою проаналізовано стан досліджуваної проблеми в науковому дискурсі, розкрито сутність педагогічної творчості як інтегративної професійної якості майбутнього вчителя, узагальнено вітчизняний і зарубіжний досвід її формування та обґрунтовано концептуальні засади дослідження. Встановлено необхідність оновлення професійної підготовки майбутніх учителів на основі компетентнісного, особистісно орієнтованого, креативно-діяльнісного та інноваційного підходів. Обґрунтовано значення педагогіки партнерства, розвитку «soft skills», персоналізованого й практико-орієнтованого навчання як чинників формування педагогічної творчості. Проаналізовано еволюцію наукових поглядів на феномен творчості, визначено основні історико-педагогічні напрями її розвитку та запропоновано авторське визначення поняття «педагогічна творчість майбутнього вчителя початкових класів». Узагальнено європейський досвід професійної підготовки педагогів і окреслено вплив євроінтеграційних процесів на модернізацію педагогічної освіти в Україні. Розроблено та науково обґрунтовано концепцію формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів, яка інтегрує методологічний, теоретичний і технологічний концепти та забезпечує цілісність процесу професійної підготовки. Визначено напрями вдосконалення цього процесу через розвиток освітнього партнерства, використання сучасних цифрових технологій, створення креативного освітнього середовища та системний моніторинг результатів сформованості педагогічної творчості. Отже, П.В.Якименко було повністю вирішено перше і друге завдання дослідження.

У другому розділі – «Організаційно-методичні засади формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів» здобувачкою визначено сучасні технології формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів, розкрито особливості її розвитку під час вивчення фахових дисциплін, проходження педагогічної практики та організації самостійної творчої науково-дослідної роботи. Обґрунтовано ефективність використання технологій розвитку критичного мислення, кейс-, проєктних, інтерактивних, тренінгових, ігрових, цифрових технологій і змішаного навчання. Особливу увагу приділено цифровим інструментам, що забезпечують моделювання педагогічних ситуацій, віртуальне стажування, гейміфікацію освітнього процесу, розвиток професійної рефлексії, критичного мислення та педагогічної творчості.

Поліна В'ячеславівна довела, що формування педагогічної творчості у процесі вивчення фахових дисциплін забезпечується оновленням їх змісту, спрямованого на розвиток творчого мислення, професійної автономії та інноваційної діяльності. Ефективність цього процесу підвищують інтерактивні методи навчання, аналіз педагогічних ситуацій, проєктування авторських освітніх продуктів, моделювання професійних ситуацій, проведення педагогічних пітчингів, використання цифрових платформ і рефлексивних практик, що сприяють переходу від репродуктивного до творчого рівня професійної діяльності.

Дисертанткою з'ясовано, що під час педагогічної практики педагогічна творчість формується через розроблення авторських дидактичних матеріалів, проведення нестандартних уроків, використання інноваційних технологій, виконання творчих професійно орієнтованих завдань, рефлексію власної діяльності та моделювання альтернативних педагогічних рішень. Важливими чинниками є професійна мотивація, педагогічна гнучкість, здатність до імпровізації та творчого самовираження. Визначено, що самостійна творча науково-дослідна робота є важливою складовою формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів. Виконання наукових досліджень, підготовка публікацій, участь у наукових гуртках, конкурсах, педагогічних стартапах, розроблення авторських методичних матеріалів і дидактичних проєктів сприяють розвитку дослідницької культури, креативного мислення, інноваційності та готовності до творчої професійної діяльності. Таким чином П.В Якименко було вирішено третє завдання дослідження.

У третьому розділі – «Діагностика стану сформованості педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів» авторкою визначено компоненти, критерії, показники та рівні сформованості педагогічної творчості, розроблено методiku констатувального етапу педагогічного експерименту та здійснено діагностику її сформованості. Виокремлено три взаємопов'язані компоненти педагогічної творчості: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-змістовий та операційно-діяльнісний. Відповідно до них обґрунтовано критерії та показники оцінювання, що відображають професійну мотивацію, рівень теоретичної підготовки, креативне мислення, здатність до використання інноваційних технологій і творчого розв'язання педагогічних завдань.

Заслуговує на увагу розроблена здобувачкою методика проведення констатувального експерименту, яка забезпечила валідність і надійність отриманих результатів. Аналіз показав, що експериментальна та контрольна групи були однорідними, а більшість здобувачів продемонстрували середній і низький рівні сформованості педагогічної творчості. Виявлено невідповідність між достатнім рівнем теоретичних знань і недостатнім розвитком мотиваційного та діяльнісного компонентів, що підтвердило необхідність упровадження авторської системи формування педагогічної творчості. У такий спосіб П.В Якименко було вирішено четверте завдання дослідження.

У четвертому розділі – «Система формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів» здобувачкою теоретично обґрунтовано та змодельовано систему формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів, визначено педагогічні умови її ефективної реалізації. Запропонована система забезпечує цілісну професійну підготовку майбутніх учителів до творчої педагогічної діяльності та охоплює чотири взаємопов'язані блоки: цільовий, концептуально-теоретичний, змістово-технологічний і діагностично-результативний. Її основу становлять сучасні методологічні підходи та принципи професійної підготовки, спрямовані на розвиток креативного мислення, педагогічного партнерства, рефлексії, професійної автономії та готовності до інноваційної діяльності. Таким чином П.В Якименко було вирішено п'яте завдання дослідження.

У п'ятому розділі – «Дослідницько-експериментальна перевірка ефективності системи формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів» авторкою представлено програму та методику формувального експерименту, висвітлено особливості впровадження педагогічних умов формування педагогічної творчості й проаналізовано результати їх експериментальної перевірки. Реалізація першої педагогічної умови передбачала створення творчого освітнього середовища, заснованого на принципах педагогіки партнерства, довіри, академічної свободи та рефлексії, що забезпечило розвиток професійної мотивації, позитивного ставлення до педагогічної творчості та прагнення до професійного самовдосконалення. Друга педагогічна умова була спрямована на інтеграцію творчого компонента у зміст фахових дисциплін і використання сучасних освітніх технологій. Застосування проблемно-пошукових, проєктних, цифрових та інтерактивних методів навчання, створення авторських освітніх продуктів, дидактичних матеріалів і цифрових ресурсів сприяло розвитку креативного мислення, інноваційної культури та готовності майбутніх учителів до творчої професійної діяльності.

Третя педагогічна умова полягала в організації педагогічної підтримки та наставництва у процесі практико-орієнтованої підготовки. Наставницький супровід, педагогічна практика, професійні симуляції, аналіз педагогічних ситуацій і рефлексивні методи забезпечили розвиток професійної самостійності, педагогічної рефлексії, творчої ініціативи та здатності до ефективного розв'язання професійних завдань.

Варто відзначити, що результати формувального експерименту засвідчили достовірне підвищення рівня сформованості педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів за всіма визначеними критеріями в експериментальній групі порівняно з контрольною. Статистична обробка отриманих результатів підтвердила ефективність розробленої системи та педагогічних умов її реалізації. Отже в п'ятому розділі було повністю реалізовано шосте завдання дослідження.

Підсумки проведеного дослідження узагальнено в загальних висновках, які логічно узгоджуються з висновками до кожного розділу та підтверджують досягнення поставленої мети й повне виконання завдань дослідження. Зміст анотації (реферату) повною мірою відображає основні положення дисертації.

Дисертація П. В. Якименко є самостійним завершеним науковим дослідженням, виконаним на належному академічному рівні. Ознак академічного плагіату чи неправомірних запозичень не виявлено; усі використані наукові ідеї, результати та положення інших авторів супроводжуються належними посиланнями на відповідні джерела. Дисертація характеризується цілісністю змісту, логічною побудовою, дотриманням вимог до оформлення та особливостей наукового стилю викладу.

Повнота висвітлення одержаних результатів в опублікованих працях. Основні положення, результати та висновки дисертаційного дослідження належним чином висвітлено у 50 наукових публікаціях, серед яких: 2 одноосібні монографії, 18 статей у наукових фахових виданнях України, 5 статей у виданнях, індексованих у міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Science Core Collection, 10 публікацій, що засвідчують апробацію результатів дослідження, а

також 12 наукових праць і 3 навчально-методичні посібники, які додатково розкривають його окремі аспекти. Представлений комплекс наукових праць повною мірою відображає зміст, основні результати та наукові положення дисертації й відповідає чинним вимогам Міністерства освіти і науки України.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Високо оцінюючи дисертацію, вважаємо за доцільне висловити окремі міркування, що виникли в процесі рецензування роботи й вимагають окремих уточнень і пояснень.

1. У підрозділі 1.1. серед виокремлених автором проблем формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкової школи у контексті сучасних концепцій розвитку вищої освіти представлена ідея персоналізації та практико-орієнтованості навчання у контексті розвитку педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів. Доцільно було б, на наш погляд, це актуальне питання схарактеризувати ширше.

2. Позитивно оцінюючи включення у зміст дисертаційного дослідження важливого матеріалу про становлення та розвиток ідеї формування педагогічної творчості в історичному науковому дискурсі, вважаємо, що аспект про історичний розвиток педагогічної творчості у контексті філософсько-психологічних теорій можна було посилити, додавши узагальнюючу таблицю.

3. У підрозділі 1.4. здійснено глибокий аналіз зарубіжного досвіду формування педагогічної творчості майбутніх учителів, проте вважаємо, що аналіз набув би більшої аргументованості, довершеності, логічності, за умови виокремлення чітко визначених критеріїв аналізу та чітких алгоритмів його використання.

4. У третьому розділі дисертації автором переконливо обґрунтовано педагогічні умови та розроблено структурно-функціональну модель формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів. Водночас вважаємо, що більш повному розкриттю практичного потенціалу запропонованої моделі сприяло б детальніше висвітлення механізмів реалізації взаємозв'язків між її структурними компонентами, педагогічними умовами та прогнозованими результатами формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів.

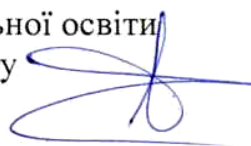
5. У четвертому розділі дисертації автором представлено результати експериментальної перевірки ефективності запропонованої методики формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів. Разом із тим, на нашу думку, доцільним було б ширше висвітлити якісний аналіз отриманих результатів, зокрема навести більше прикладів творчих досягнень студентів або конкретних змін у проявах педагогічної творчості на різних етапах експерименту, що сприяло б більш наочному підтвердженню ефективності запропонованих автором підходів.

Водночас зазначені зауваження та побажання мають переважно рекомендаційний і дискусійний характер, не знижують загальної високої оцінки дисертаційного дослідження Якименко Поліни В'ячеславівни та не впливають на його наукову цінність, теоретичну значущість і практичну спрямованість.

Загальний висновок. З огляду на актуальність теми дисертаційного дослідження, його наукову новизну, вагоме теоретичне і практичне значення, належний рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх широку апробацію та повноту висвітлення в наукових публікаціях, вважаємо, що дисертація П. В. Якименко з теми «Теоретичні і методичні засади формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів» є самостійно виконаною, завершеною науковою працею, в якій авторка отримала нові науково обґрунтовані результати, що сукупно вирішують проблему формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкових класів. Дисертація відповідає п. 7 та п. 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17.11.2021 р. (зі змінами), Вимогами до оформлення дисертацій, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01. 2017 (зі змінами), внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р., а її авторка – Якименко Поліна В'ячеславівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04. – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент,

Доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри початкової і спеціальної освіти
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

Тетяна ЗОРОЧКІНА

Підпис доктора педагогічних наук,
професора, завідувача кафедри початкової
і спеціальної освіти Тетяни Зорочкіної засвідчую

В.о. ректора

Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

Євгеній КИРИЛЮК